

ADVIES INTERNETCONSULTATIE

Voorstel van Wet tot wijziging van een aantal onderwijswetten in verband met verduidelijking van de burgerschapsopdracht aan scholen in het funderend onderwijs

Utrecht, 2 juli 2018

Hiermee geeft het College voor de Rechten van de Mens graag zijn reactie op het voorstel van wijziging van de Wet burgerschap, zoals door de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen voor internetconsultatie is aangeboden.

Het wetsvoorstel is een goede bijdrage voor het versterken van onderwijs over burgerschap en mensenrechten, vindt het College voor de Rechten van de Mens. Scholen vinden het nogal eens lastig vinden om hier vorm aan te geven. Nederlandse leerlingen weten ook een stuk minder over de democratische rechtsstaat en mensen- en kinderrechten dan leerlingen in vergelijkbare landen. Terwijl hier juist op de school als oefenplaats veel over geleerd en mee geoefend kan worden.

Het College is groot voorstander van het expliciet opnemen van mensenrechten in de burgerschapsopdracht voor scholen. Het normatief kader en de onderliggende waarden van mensenrechten bieden een fundament voor het burgerschapsonderwijs.

De internationaal vastgelegde mensen- en kinderrechten vormen een gemeenschappelijke (neutrale) basis voor het omgaan met elkaar in een diverse samenleving. Ieder kind in Nederland heeft recht op onderwijs. Omdat mensen- en kinderrechten voor iedereen gelden, bieden zij kansen voor sociale cohesie. Want mensenrechten gaan niet over wij en zij. Het werkt heel krachtig als een kind beseft eigen rechten te hebben, en andere kinderen ook, en dat iedereen verantwoordelijk is voor het respecteren van de rechten van anderen.

Integrale en structurele aandacht voor mensen- en kinderrechten op school leidt dan ook tot positieve resultaten, zo laten verschillende onderzoeken zien (Saba & Robinson (2010), Covell en Howe (2005), Lee e.a. (2015)). Leerlingen leren waarden te herkennen die ten grondslag liggen aan democratie en wereldburgerschap. Er is meer respect, samenwerking en acceptatie onder leerlingen en de relaties tussen leerlingen en docenten verbeteren sterk. Daarnaast worden 'moeilijke' onderwerpen op een veilige manier besproken. Leerlingen ontwikkelen leiderschapsvaardigheden en participeren actief in de school. Zij leren om op een positieve manier actie te ondernemen om de rechten van henzelf en van anderen te beschermen.

Het gaat hier om zaken die in het onderwijs al veel aandacht krijgen. Binnen de pedagogische relatie tussen leerling en leraar en een democratische, op participatie gerichte school- en klascultuur. Maar ook vaak als ad hoc initiatieven van enthousiaste leraren. Het College meent dat het voor leerlingen veel meer oplevert als scholen dit onderwijs op een doelgerichte en samenhangende manier vormgeven. En ook via een nog bewustere integratie van de uitgangspunten van mensen- en kinderrechten in de huidige lessen en in de schoolcultuur. Er zijn zeker leraren en schoolleiders die dit ook al doen maar het is goed dit wetsvoorstel te hebben voor die scholen waar dat nog minder uit de verf komt.

De basiswaarden van de Nederlandse democratische rechtsstaat

In de Memorie van toelichting (MvT) bij het wetsvoorstel wordt verwezen naar de 'basiswaarden van de Nederlandse rechtsstaat' (p. 12-13). Dit is zeker sterk maar kan op bepaalde punten helderder geformuleerd worden. Het College doet hieronder een voorstel voor aanpassing van de eerste paragraaf.

Basiswaarden van de democratische rechtsstaat zijn algemene, essentiële en breed gedragen waarden waarop onze democratische manier van samenleven is gebaseerd. Deze basiswaarden liggen ten grondslag aan de Nederlandse Grondwet en aan de universeel geldende fundamentele rechten en vrijheden van de mens, ofwel de mensenrechten. Daarbij staat de menselijke waardigheid centraal: wat hebben mensen nodig om veilig op te groeien en zich te ontwikkelen? Essentiële bouwstenen daarvan zijn vrijheid, autonomie, gelijkheid en gelijkwaardigheid, participatie en bestaanszekerheid. Deze gedeelde waarden zijn uitgewerkt en vastgelegd als mensenrechten in internationale verdragen en in de Nederlandse Grondwet.

Mensenrechten vormen dus de kern van de democratische rechtsstaat. Ze betreffen vrijheden als de vrijheid van meningsuiting en van godsdienst en levensovertuiging, het verbod op discriminatie, bescherming tegen marteling en slavernij, het garanderen van een eerlijk proces en het kiesrecht. Ook omvatten ze bijvoorbeeld het recht op onderwijs, op een fatsoenlijke levensstandaard en het stakingsrecht. Voor mensen onder de 18 jaar zijn er speciale kinderrechten.

Tegelijk is een belangrijke taak van Nederland als democratische rechtsstaat om de mensenrechten te waarborgen. Hiervoor zijn instituties in het leven geroepen, zoals de wetgevende, de uitvoerende en de rechterlijke macht. Deze democratische structuur draagt de verantwoordelijkheid om de functies van de democratische rechtsstaat te verwezenlijken. Maar er is ook een democratische cultuur nodig, gedragen door goed over burgerschap en mensenrechten geïnformeerde en ook vaardige mensen. Daarvoor is het nodig dat kinderen al op school, passend bij hun ontwikkelingsfase, leren over en oefenen met mensenrechten en democratie.

Dat kan heel goed door de uitgangspunten van mensen- en kinderrechten te vertalen naar de context van de klas en de school. Dan kom je uit op de volgende vijf uitgangspunten:

1. *Op school staan het belang en de ontwikkeling van het kind voorop*
2. *We zorgen dat iedereen op school erbij hoort (non-discriminatie)*
3. *Iedereen mag meepraten en meedoen (participatie)*
4. *Leerlingen leren op school over mensen- en kinderrechten en oefenen ermee, opdat ze ervaren hoe ze kunnen bijdragen aan de rechten van zichzelf en van anderen*
5. *We nemen allen onze verantwoordelijkheid*

Dit lijstje doorlezend, valt meteen op dat veel scholen eigenlijk al (meestal onbewust) bijdragen aan mensen- en kinderrechten. Zoals boven al gezegd, levert het veel op als dit op een doelbewuste en samenhangende manier gebeurt.

Een procesmatige aanpak

Leerlingen verwerven zich competenties op het vlak van mensen- en kinderrechten (kennis, vaardigheden en houding) het beste door een procesmatige aanpak. Een aanpak van onderwijs over, door en voor mensenrechten:

- **Onderwijs over mensenrechten**
Kennis en begrip bijbrengen van mensenrechtennormen en de onderliggende waarden en hoe je ervoor op kunt komen. Aansluiten bij wat de leerlingen al weten en vinden. Hen van daaruit nieuwe ideeën en ervaringen helpen zoeken en ontdekken.
- **Onderwijs door mensenrechten**
Leerlingen aanmoedigen om deel te nemen en bij te dragen aan discussies en om zoveel mogelijk samen te werken en van elkaar te leren. Werken met inclusieve, participatieve, democratische en ervaringsgerichte methodes die de rechten van zowel leraren als leerlingen respecteren. *Practise what you preach.*

- **Onderwijs voor mensenrechten**
Leerlingen ondersteunen bij het vertalen van het geleerde naar simpele maar effectieve acties waarbij ze opkomen voor rechtvaardigheid, gelijkwaardigheid en respect voor mensen- en kinderrechten. Onderwijs dus waarbij mensenrechten in de praktijk worden gebracht.

Het College is verheugd dat deze aanpak heel herkenbaar terug te vinden is in de drie onderdelen van het wetsvoorstel. Wel ontbreekt een uitdrukkelijke verwijzing naar het belang van persoonsvorming of *subjectificatie*, hoe leerlingen verleid kunnen worden tot volwassen in de wereld staan, zoals onderwijspedagoog Gert Biesta het zo mooi zegt. Dat is geen staatspedagogiek maar het vraagt de pedagogische tact van leraren om de leerling steeds de individuele vrijheid en verlangens af te laten wegen tegen de collectieve vraag van goed leven en goed samenleven. Het vraagt van de leraar tijd, aandacht, geduld en vertrouwen. Opdat de leerling democratische en mensenrechtelijke rechten en vrijheden op een verantwoordelijke manier leert gebruiken.

Voorbeelden van werkvormen en activiteiten

Op p. 13 in de MvT bij het wetsvoorstel staan enkele voorbeelden van bijzondere momenten en herkenningpunten waar op school bij stil gestaan kan worden. Vanwege de relatie met mensen- en kinderrechten, stelt het College voor om bijvoorbeeld ook aandacht te schenken aan:

- dagen als 8 maart (internationale vrouwendag), 21 maart (internationale dag tegen racisme en discriminatie), 24 oktober (dag van de Verenigde Naties), 20 november (internationale dag van de rechten van het kind), 10 december (internationale dag van de mensenrechten);
- aansprekende verhalen van mensenrechtenactivisten dichtbij en ver weg. Dat kunnen ook krachtige en veerkrachtige kinderen zijn, zoals bijvoorbeeld Anne Frank, Ruby Bridges en Malala Yousafzai. Of de leerlingen bespreken wie in hun optiek een belangrijke mensenrechtenactivist is.

Ook zijn nog vele mooie voorbeelden van activiteiten te noemen die leerlingen kunnen ondernemen. Om bijvoorbeeld aan de slag gaan met mensen- of kinderrechtenvraagstukken in de wijk, gemeente of elders. Het College voor de Rechten van de Mens publiceert in najaar 2018 de gratis Toolbox mensenrechten op school, in samenwerking met de organisaties van het Platform Mensenrechteneducatie en VOS/ABB. Deze biedt tools om mensen- en kinderrechten stap voor stap op school meer aandacht te geven. Ook biedt het College diverse ondersteuningsmogelijkheden. Het zou goed zijn dit ook in de MvT te vermelden.

Caribisch Nederland

Caribisch Nederland maakt integraal deel uit van Nederland. Het College onderschrijft het belang dat leerlingen in Caribisch Nederland net zoals in Europees Nederland ook burgerschapsonderwijs krijgen en dat de voorgestelde aanscherping van de burgerschapsopdracht ook op de Caribisch Nederlandse eilanden geldt. Het College stelt voor toe te voegen het belang dat de leerlingen ook hier de eigen lokale context leren kennen en relevante ervaringen opdoen met participatie en democratie. Zodat ze bij kunnen dragen aan de democratische samenleving *op hun eiland, als onderdeel van Nederland*. Wat betekent dat voor hun, hoe kunnen zij hun stem lokaal laten gelden en over kwesties die in Den Haag bepaald worden? Overigens is de term 'Caribisch Nederlandse democratische samenleving' niet helemaal juist. Dat suggereert dat er sprake is van een gemeenschappelijke Caribisch Nederlandse democratische samenleving maar dat is niet het geval. Het zijn drie heel verschillende eilanden met ieder een eigen historie, populatie en cultuur.